

Samenwerking tussen ouders en school

Samenvatting

Ouderbetrokkenheid is een actueel onderwerp. Het is een term vanuit het perspectief van de professional, zoals de leerkracht in een school: wat heeft de leerkracht van ouders nodig? De relatie tussen school en ouders is echter wederkerig, en niet eenzijdig. Het is voor leerkrachten van belang het ouderperspectief goed te begrijpen, want wie met kinderen werkt, werkt vanzelfsprekend ook met ouders. Een school zou een visie en werkwijze moeten ontwikkelen vanuit een gelijkwaardige samenwerking met ouders. Tijdens het Landelijk Congres Ouderschapskennis 'Ouders Eerst!' hebben de auteurs een deelsessie begeleid met de titel 'Samenwerken met ouders op school: visie en beleid'. Hoewel het ouderschap niet eindigt wanneer het kind op school is, hebben ouders weinig toegang in de klas. Wat vraagt dat van de taakverdeling en samenwerking tussen ouders en onderwijsprofessionals? Hoe komt de school tot een visie op 'ouderbetrokkenheid' die ruimte geeft en recht doet aan de ouder? De auteurs beschrijven de 'vijf dimensies van actief ouderschap' die bestaan uit maatschappelijk, pedagogisch, didactisch, formeel en informeel partnerschap. In partnerschapsteams werken ouders en docenten aan concrete activiteiten. Zo ontstaat wederzijdse betrokkenheid en kunnen ouders en docenten vorm geven aan een samenhangend en structureel beleid. Daarbij is het nodig dat betrokkenen in staat zijn tot een dialoog vanuit een waarderende en onderzoekende houding.

Trefwoorden: Ouders eerst!, samenwerking ouders en school, beleid, dialoog.

Marion Hoeffgen (MSEN) is co-creator, consultant en coach vanuit Leren & Creëren waarbij ze zich onder meer richt op het versterken van de samenwerking tussen professionals en cliënten in zorg en onderwijs. Website: www.leren-creeren.nl, e-mail: mhoeffgen@leren-creeren.nl. Deze expertise zet zij ook in voor Stichting Actief Ouderschap en bij de Hogeschool Utrecht.

Maarten ter Burg (MSEN) is docent, contractcoördinator en supervisor bij het Centrum voor Social Work aan de Hogeschool Utrecht. Hij ontwerpt opleidingen en begeleidt studenten en teams van professionals bij het samenwerken met ouders. Website: www.ouderbegeleiding.hu.nl, E-mail: maarten.terburg@hu.nl

Inleiding

Veel scholen hebben een visie op onderwijs geformuleerd, en bij de meeste scholen is er een pedagogisch beleid. Sommige scholen hebben een document waarin staat dat ouders belangrijk zijn, met daarbij een overzicht van de communicatiemomenten. Van samenhang tussen verschillende beleidsaspecten is veelal geen sprake. Hoe kom je tot een visie en een samenhangend beleid als het gaat om het spelende, lerende en studerende kind? En welke rol hebben ouders en onderwijsprofessionals daar *samen* in?

Ouderschap en onderwijs

Onder aanvoering van het Ministerie van Onderwijs is in de afgelopen jaren het thema 'ouderbetrokkenheid' op de kaart gezet. Oude informatie wordt vernieuwd of in nieuwe jasjes gestoken en adviesbureaus storten zich op de begeleiding van scholen bij het organiseren van 'ouderbetrokkenheid', veelal vanuit het perspectief van de school. Ouders worden in dat geval gezien als betrokken wanneer het kind met een ontbijt in de buik, op tijd en uitgerust in de schoolbanken zit, als ouders massaal naar ouderavonden komen, als zij tijdens de 10-minuten gesprekken vriendelijk met docenten in gesprek gaan en meedoen aan 'buitenschoolse' activiteiten. In scholen wordt dit 'onderwijsondersteunend gedrag' genoemd. Sommige scholen gaan daar nog verder in: ouders worden geacht thuis bijvoorbeeld 'topo' en 'tafels' te oefenen met hun kind of huiswerkbegeleiding in te kopen als de docent weinig mogelijkheden tot ondersteuning van de ouders verwacht. Er zijn scholen die dit soort zaken contractueel vast willen leggen met ouders.

Taakverdeling en samenwerking

Vanuit het perspectief van ouders ziet ouderbetrokkenheid er echter anders uit. Ouders zijn nu eenmaal betrokken op het wel en wee van hun kind en daarmee ook het wel en wee als het gaat om leren. Ouders zijn wettelijk verplicht dit leren aan een school uit te besteden. Zo zijn er meer taken die zij delen met anderen, want wat een kind nodig heeft om op te groeien vraagt om ondersteuning vanuit de hele 'gemeenschap', waarvan ook de school deel uitmaakt.

Samenwerking vraagt dat je in staat bent je te verdiepen in het perspectief van de ander. Voor professionals in het onderwijs vereist dit kennis over de psychologie van ouderschap (Van der Pas, 2006) en reflectie op het eigen ouderschap en/of de eigen opvoeding. Dat is over het algemeen nieuw voor onderwijsprofessionals. Het vraagt ook van hen dat zij een 'kijkje in de keuken' geven aan ouders én dat zij interesse tonen voor de keuken van de ouder. De ouder voelt zich kwetsbaar in het ouderschap en de onderwijsprofessional kan zich kwetsbaar voelen in het vakmanschap (Lawrence-Lightfoot, 2003). Het vraagt van beiden de vaardigheid om rekening te houden met elkaars (on)mogelijkheden.

Hoe kom je tot een visie?

Hoe kom je tot een visie op samenwerking van leerkrachten en ouders? De Stichting Actief Ouderschap kiest voor de term ‘actief ouderschap’ en onderscheidt hierin drie domeinen: actief burgerschap, onderwijskundig partnerschap en ouderparticipatie. Deze drie domeinen leiden naar vijf dimensies van actief ouderschap: maatschappelijk partnerschap, pedagogisch partnerschap, didactisch partnerschap, formeel partnerschap en informeel partnerschap (zie de afbeelding hiernaast). Wanneer een school kiest voor ‘100% ouderbetrokkenheid’, dan heeft zij op al deze dimensies samen met ouders een visie en werkwijze ontwikkeld. Ouders zijn al betrokken en, aldus de stichting, de leerkracht maakt het verschil. Het is de verantwoordelijkheid van de professional die met kinderen werkt, om ruimte te maken voor de ouder. De professional heeft hierbij vaardigheden nodig om gelijkwaardig met ouders samen te werken, want de ouder als ‘handlanger van de leerkracht’ ligt op de loer. Het gaat er echter niet om de ouder zo te veranderen dat deze ‘meewerkt’ met het onderwijs, maar dat de leerkracht zich verdiept in de ouders, inzicht krijgt in hun ouderschap en daar zijn handelen op afstemt. Dán gaan ouders vanzelf ‘meewerken’, omdat zij zich gezien en gehoord voelen. Er is dus waakzaamheid, kennis en kunde geboden om te komen tot een gelijkwaardige samenwerking.

Op een school voor voortgezet onderwijs hebben we met ouders en docenten oefeningen gedaan om elkaars perspectieven te leren onderzoeken. Het gaat dan om vragen naar gedachten, gevoelens, normen en waarden; hierdoor voelt de ander ruimte om erover te vertellen. Tijdens portfoliogesprekken hebben we filmopnames gemaakt. Een portfoliogesprek is een gesprek tussen docent, leerling en ouders aan de hand van het portfolio van de leerling. In het portfolio zijn bewijzen van leerresultaten te vinden, zoals uitwerkingen van opdrachten. Door de opnames van de gesprekken met docenten terug te kijken, viel het op dat zij in contact met ouders deze vaardigheden geregeld niet toepassen, terwijl zij dachten dat zij dit wel hadden gedaan. Alleen als de verschillende perspectieven zichtbaar worden, kunnen zij naast elkaar bestaan, kunnen verwachtingen worden gedeeld en vanuit gelijkwaardigheid op elkaar worden afgestemd. (Ter Burg & Hoeffgen, 2010)

De vijf dimensies van actief ouderschap

Na een korte toelichting op de vijf dimensies vroegen wij de deelnemers in onze sessie: Deel een persoonlijke ervaring van goede samenwerking tussen ouder en onderwijsprofessional. Vervolgens vroegen we: “Is dit het perspectief van de ouder of de professional?” en: “Om welke dimensie van samenwerking gaat het hier?”. Dit leidde tot een levendige uitwisseling die langer had mogen duren, vond een van de deelnemers.

Een ouder vertelde vanuit haar perspectief: “De mentor ging met mijn dochter in gesprek, in mijn aanwezigheid, over haar gedrag. Daardoor herkende ik thuis het bedoelde gedrag en kon ik daar op inspelen.” Het is een voorbeeld van de manier waarop *pedagogisch partnerschap* impliciet vorm krijgt.



Een andere ouder vertelde dat ze met een leerkracht besprak ‘wat werkt’ in het ondersteunen van haar kind (aankijken, zeggen wat je verwacht, wachten tot zij begonnen is met de taak voor je wegloopt) en dat zowel de leerkracht als zij als ouder daar baat bij hadden. Door dit gesprek werd de ouder zich bewust van haar handelen en kreeg de leerkracht nieuwe handelingsmogelijkheden. In eerste instantie werd dit benoemd als een voorbeeld van didactisch partnerschap, omdat het in een didactisch plan was opgenomen, maar tijdens het concretiseren van het voorbeeld bleek dit de ‘bijvangst’. Het benutten van wat werkt in de begeleiding van dit kind, heeft de leerresultaten op school verbeterd. De ervaringskennis van de ouder over hoe zij thuis haar kind helpt om te komen tot het uitvoeren van (spel)taakjes was hierbij leidend.

Een ouder vertelde over ouders als gastvrouwen in de school, die andere ouders en leerlingen met kleine vragen verder helpen. Een voorbeeld van *informeel partnerschap* in het domein ouderparticipatie. Ouders voelen zich welkom in deze school.

Een intern begeleidster vertelde over hoe zij samen met de leerkracht en een ouder een leerplan maakt. Hierin is beschreven welke (leer)activiteiten thuis, op school en bij een hulpverlenende organisatie worden ondernomen. Het is een voorbeeld waarin *pedagogisch en didactisch partnerschap* samenkomen.

Een ander voorbeeld van *didactisch partnerschap* komt van een ouder die het initiatief genomen heeft om met de leerkracht af te spreken welke rekenopgaven thuis en welke op school gemaakt worden door haar kind. Er zijn ook scholen die ouders wekelijks een bericht sturen met de onderwerpen die op school aan de orde zijn geweest en waaraan zij dit bij hun kind zouden kunnen merken.

Een extern begeleider vertelde over de functie van de ‘ouderkamer’ in de Brede School waar ze voor werkt. Een ouderkamer is een ruimte in de school waar ouders elkaar ontmoeten en koffie kunnen drinken. Vanuit de ouderkamer ontstaan activiteiten waarin de vijf dimensies te herkennen zijn en tot samenwerking tussen school en gezin kunnen leiden. Dit heeft ook een functie in de wijk en kan voorzien in behoeften van ouders, bijvoorbeeld het beter spreken van de Nederlandse taal (maatschappelijk aspect). Er wordt gesproken over opvoedvragen (pedagogisch aspect), er worden themabijeenkomsten gehouden over schoolse zaken (didactisch aspect), er worden signalen benoemd en doorgegeven aan de Medezeggenschapsraad (formeel aspect) en ouders

raken gemakkelijk betrokken bij activiteiten in de school waar een extra paar handen nodig is of waar ouders steun bij willen (informeel aspect).

Tijdens de deelsessie hebben we de ervaringen van de deelnemers aangevuld met voorbeelden uit onze eigen ervaring.

Maatschappelijk partnerschap richt zich op de rol van de school in de wijk. Kinderen komen niet alleen op school, maar ook bij de sportvereniging of in het buurthuis. Op een school hoorden we een voorbeeld van omwonenden die zich ergerden aan de herrie en het vandalisme op het schoolplein buiten schooltijden. Een intern begeleider van de school heeft een gesprek georganiseerd met de omwonenden, een aantal leerkrachten en een aantal ouders. Door elkaar beter te leren kennen werden wensen en mogelijkheden in kaart gebracht en kon er een plan worden gemaakt. Omwonenden en ouders bespraken met elkaar hoe op een goede manier toezicht op het plein kon worden gehouden door de omwonenden, en hoe zij de kinderen konden aanspreken. Leerkrachten gebruikten de situatie in de projecten met leerlingen in het kader van 'goed burgerschap'. De omwonenden bleken een aantal ouderen te zijn die nieuwsgierig waren naar het gebruik van sociale media, terwijl zij zelf niet in het bezit waren van een computer. Na schooltijd maken zij nu gebruik van computers op de school. De grootste winst is echter de samenwerking tussen alle betrokkenen rondom de kinderen.

Pedagogisch partnerschap gaat over verbinding tussen gezin en school waar het gaat over algemene zaken als normen en waarden op school en thuis, maar ook over de gezamenlijke aanpak van individuele kinderen. 'Wat vinden wij belangrijke waarden' is waardevol om bijvoorbeeld op klankbordavonden te bespreken. Een gezamenlijke zicht op een individueel kind ontwikkelen of een aanpak voor of met een individueel kind maken, gebeurt meestal in een kleinere setting.

In gesprekken over waarden en werkwijzen wordt de kwetsbaarheid van ouders en professionals nogal eens uit het oog verloren. Beiden willen 'het beste' voor dit kind en beiden voelen zich verantwoordelijk voor het kind.

Didactisch partnerschap is gericht op het ondersteunen van het kind door als ouders en leerkrachten elkaar goed te informeren en ouders in te schakelen bij het leerproces van hun kind. Er is bijvoorbeeld een school voor basisonderwijs waar het gehele curriculum voor rekenen, door alle schooljaren heen, vergezeld gaat van informatie aan ouders. Wat is je kind aan het leren en wat is wel en niet slim om met je kind te doen en op welk moment? Zo krijgt de ouder meer zicht op de belevingswereld van het kind en kan daar thuis makkelijker bij aansluiten. De ouder ziet hoe het eigen kind leert in het dagelijks leven, en dit kan helpende informatie opleveren voor de leerkracht.

Formeel partnerschap betreft de ouderparticipatie zoals die bij wet geregeld is; denk daarbij aan de Medezeggenschapsraad (MR) en de Ouderraad (OR). Ook alle formele stukken die de school aan de ouders overlegt, zoals de schoolgids en de ouderovereenkomst, zijn elementen van formeel partnerschap. Directie, leerkrachten en ouders kunnen met elkaar de schoolgids samenstellen. Hierbij wordt 'vanzelf' en al doende uitgewisseld wat de wederzijdse verwachtingen zijn.

Informeel partnerschap gaat om de inzet van ouders bij allerlei activiteiten die zonder de hulp van ouders niet of onvoldoende gerealiseerd kunnen worden. Ouders leveren

een 'extra paar handen'. Hierbij kun je denken aan meewerken aan excursies, creatieve en culturele activiteiten, het organiseren van overblijfmogelijkheden, hoofdluiscontrole en het beheren van een documentatiecentrum. Door de aanwezigheid van ouders op school ontstaat vanzelf meer verbinding en groeit de vertrouwdheid met elkaar; dit bevordert de samenwerking.

Alle genoemde dimensies hebben raakvlakken met elkaar en daarom is samenhang van belang. Het gaat niet om 'de hokjes', maar om het kiezen van een voor kinderen belangrijk thema waarbij je kunt bekijken welke dimensies daar een rol in spelen en welke te beïnvloeden zijn ten bate van dit kind. Daarin spelen verschillende perspectieven een rol. Zo zal het ene team van docenten 'leesouders' zien als ouders die onderwijsondersteunende activiteiten in de school uitvoeren in het kader van didactisch partnerschap. Een ander docententeam ziet dit als ouderparticipatie en informeel partnerschap: een extra paar handen. Vanuit de school gezien is spelenderwijs oefenen met rekenen tijdens de wekelijkse boodschappen een 'onderwijsondersteunende activiteit voor thuis'. Veel ouders zullen juist de school zien als ondersteuner bij het leren rekenen van hun kind. Wat de leerkracht 'buitenschoolse activiteiten' noemt, zal voor de ouder een 'hobby' zijn.

Hoe kom je tot samenhangend beleid?

Door elke activiteit te koppelen aan *de gezamenlijke bedoeling* ontstaat samenhangend beleid. De bedoeling van ouders is om het kind te verzorgen, veiligheid te bieden, op maat uit te dagen. Zij werken hiertoe samen in een sociaal netwerk, waarin zij wisselend op de voorgrond en op de achtergrond zijn. Het schema met de vijf dimensies is een krachtig instrument om partnerschap tussen ouders en professionals te ontwikkelen. Stichting Actief Ouderschap heeft daar al ruime ervaring mee opgedaan. Onderstaande stappen om tot samenhang te komen zijn geïnspireerd op een methode voor succesvol ontwerpen van leertrajecten van Kessels (1996).

Als eerste stap wordt met gemeente, bestuur, directie, managementteam, schoolteam, leerlingenraad en in klankbordavonden met ouders besproken welk *belang* zij zien in en welke bedoeling zij hebben bij samenwerking tussen ouders en onderwijsprofessionals. Wanneer zijn zij tevreden, wat zien zij als een optimale situatie en waaraan kunnen we dat zien? Wat betekent dat voor de werkvloer op school en thuis?

Vervolgens wordt met een team van ouders, leerkrachten en leerlingen, bijvoorbeeld de medezeggenschapsraad, een *inventarisatie* gemaakt: welke activiteiten worden er concreet ondernomen in de samenwerking tussen school, gezin en buurt, en met welke bedoeling? Hoe kunnen deze activiteiten worden ingedeeld, kijkend naar de vijf dimensies? Deze werkwijze maakt de gesprekspartners enthousiast: er wordt zichtbaar wat er al gebeurt, op school en thuis. Op basis hiervan kan worden bekeken waar de aandacht naar toe gaat en of dat bijdraagt aan het schoolplan, het samenwerken met ouders en het leren en welzijn van de kinderen. Zo maakt de school een 'stand van zaken', gekoppeld aan de visie en het beleid van de school.

De derde stap is een *globaal plan* met een project- of kernteam en de Medezeggenschapsraad van een school: welke activiteiten willen we behouden en verbeteren? Aan

welke dimensies willen we extra aandacht besteden en hoe willen we dat aanpakken? Met welke bedoeling? Welke maatregelen en voorwaarden moeten we daarvoor scheppen? Welke competenties hebben ouders en professionals, of hebben zij nodig, om tot optimale samenwerking te komen? Wanneer zijn we hierover tevreden?

De vierde stap is het concretiseren van een werkwijze per dimensie in zogenaamde *partnerschapsteams* waar ouders en leerkrachten (en waar mogelijk leerlingen) beleid ontwikkelen en de uitvoering begeleiden. Telkens wordt vooraf bekeken: 'Wanneer zijn we tevreden en welke relatie heeft het met onze bedoeling?'. Hierdoor kunnen concrete doelen worden geëvalueerd en nieuwe voornemens benoemd.

Waarderend onderzoek en een oplossingsgerichte dialoog

Bij iedere stap hoort *waarderend onderzoek*. Daarmee hebben we op een middelbare school ervaringen opgedaan. Een team benoemt het onderwerp op een manier die voor hen inspirerend is: een thema dat zin geeft aan het werk, plezier geeft aan samenwerken. Op een andere school hebben we het 'rapport' onder de loep genomen; op weer een andere school was het thema 'het concretiseren van een kernwaarde voor school en thuis' en een andere keer 'verkeer rond de school en in de wijk'. Daarna volgen vier fasen: (1) waarden wat aanwezig is en wat werkt, (2) verbeelden van een gewenste toekomst, een visie ontwikkelen over wat zou kunnen, (3) verankeren van de ideeën: ontwerpen van de gewenste toekomst en (4) het verwezenlijken: een planning vertalen in concrete acties.

In dialoog worden goede voorbeelden geconcretiseerd en door elkaar oplossingsgerichte vragen naar kwaliteiten, competenties en mogelijkheden te stellen, kunnen deze voorbeelden bruikbaar worden gemaakt naar een gewenste situatie (Cauffman en Van Dijk, 2009, Tjepkema, 2009).

Tot slot

We hebben de deelnemers aan de sessie in 45 minuten kennis laten nemen van het bovenstaande. De conclusie was dat er veel te leren valt over 'dimensies van actief ouderschap' en dat iedereen die met kinderen werkt kennis over ouderschap zou moeten hebben. Ouderschapskennis is niet gebonden aan partijen en voor iedereen toegankelijk. Tot slot vroeg een van de deelnemers: "Ik had me niet gerealiseerd dat er zoveel over te zeggen viel, maar met welk nut?". Er is nationaal en internationaal allerlei onderzoek gedaan naar de positieve effecten van samenwerking tussen school en ouders, bijvoorbeeld door socioloog Joyce Epstein. Zij doet al onderzoek sinds 1981. Marion Hoeffgen ontmoette haar tijdens het International Conference of the European Research Network About Parents in Education, ERNAPE juni 2011 in Milaan. Epstein zei daar: "Laten we stoppen met onderzoek naar *of* het werkt, maar onderzoeken en leren van *wat* er werkt". We nodigen iedereen die met kinderen en jongeren werkt in onderwijs, kinderopvang, welzijn, jeugdzorg of cultuur van harte uit dit samen met ouders te onderzoeken voor de eigen context.

Literatuur

- Burg, M. ter en Hoeffgen, M. (2010). *Afstemmen op dialoog. Een onderzoek door ouders naar samenwerken met leerkrachten*. Master Thesis Fontys Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg.
- Cauffman, L. en Dijk, D.J. van (2009). *Handboek oplossingsgericht werken in het onderwijs*. Amsterdam: Uitgeverij Boom Onderwijs.
- Kessels, J.W.M. (1996). *Succesvol ontwerpen. Curriculumconsistentie in Opleidingen*. Deventer: Kluwer Bedrijfswetenschappen.
- Kranenburg, David en Eijden, Claartje van. *Het model van de 5 partnerschappen van Actief Ouderschap*. www.actiefouderschap.nl, bezocht op 7 juni 2013.
- Lawrence-Lightfoot, S. (2003). *The Essential Conversation. What parents and teachers can learn from each other*. New York: Ballantine Books.
- Pas, A. van der (2006). *Handboek Methodische Ouderbegeleiding 2. Naar een psychologie van ouderschap*. Amsterdam: Uitgeverij SWP (3^e druk).
- Tjepkema, S. (2009). *Van kiem tot kracht, Een waarderend perspectief voor persoonlijke ontwikkeling en organisatieverandering*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.